

ARHEOLOGIJA U SRBIJI

PROJEKTI ARHEOLOŠKOG INSTITUTA U 2019. GODINI

Arheologija u Srbiji
Projekti Arheološkog instituta u 2019. godini

Arheološki institut

ARHEOLOGIJA U SRBIJI

PROJEKTI ARHEOLOŠKOG INSTITUTA U 2019. GODINI

Urednici
Selena Vitezović
Milica Radišić
Đurđa Obradović

Beograd 2021

Izdavač:

Arheološki institut
Kneza Mihaila 35/IV
11000 Beograd
www.ai.ac.rs

Za izdavača:

Miomir Korać

Urednici:

Selena Vitezović
Milica Radišić
Đurđa Obradović

Priprema:

Arheološki institut

Elektronsko izdanje

ISBN 978-86-6439-061-3

SADRŽAJ

- 13 Redakcija, *Uvod*
- Arheološka iskopavanja i rekognosciranja*
- 23 Dušan Borić, Dragana Antonović, *Istraživanje praistorije „dunavskog koridora“ u Đerdapu*
- 35 Slaviša Perić, Đurđa Obradović, Ivana Dimitrijević, Ružica Savić, Olga Bajčev, *Geoarheološka istraživanja u Drenovcu 2019. godine*
- 43 Ognjen Mladenović, Barbara Horejs, Aleksandar Bulatović, Bogdana Milić, *Arheološka istraživanja na lokalitetu Svinjarička Čuka u 2018. i 2019. godini*
- 51 Aleksandar Bulatović, Aleksandar Kapuran, Dragan Milanović, Ognjen Mladenović, Tatjana Trajković-Filipović, *Lokalitet Velika Humska Čuka - iskopavanja 2019. godine*
- 59 Dragana Antonović, Selena Vitezović, Vidan Dimić, *Prljuša, Mali Šturac: istraživanja u 2019. godini*
- 69 Ognjen Mladenović, Jan Jon, Aleksandar Bulatović, Artur Bankof, Vejn Pael, Ondžej Hvojka, Rada Gligorić, Vojislav Filipović, *Lokalitet Gradac-Cikote: arheološka istraživanja 2019. godine*
- 79 Aleksandar Kapuran, Mario Gavranović, Igor Jovanović, *Istraživanja u okolini Bora u 2019. godini*
- 83 Dragan Milanović, *Rezultati arheološke prospekcije donjeg toka Južne Morave u 2019. godini*

- 89 Ivan Bogdanović, Ljubomir Jevtović, Goran Stojić, *Legijski logor u Viminacijumu: Sistematska istraživanja severozapadnog dela utvrđenja u 2019. godini*
- 105 Goran Stojić, Milica Marjanović, *Legijski logor u Viminacijumu: arheološka istraživanja u zoni zapadnog bedema u 2019. godini*
- 121 Saša Redžić, Mladen Jovičić, Nemanja Mrđić, *Zaštitna arheološka istraživanja nekropole na lokalitetu Više Grobalja (Viminacijum) u 2019. godini*
- 133 Saša Redžić, Ilija Danković, Bebina Milovanović, *Zaštitna arheološka iskopavanja na lokalitetu Pirivoj (Viminacijum) tokom 2019. godine*
- 147 Stefan Pop-Lazić, Ričard Majls, Vujadin Vujadinović, Milica Tomić, Aleksandar Stamenković, *Arheološka iskopavanja lokaliteta Glacov Salaš 2019. godine*
- 157 Sofija Petković, Igor Bjelić, Marija Jović, Bojana Ilijić, Nikola Radinović, *Arheološka istraživanja rimskog utvrđenja Timacum Minus. Sektor Južne kapije 2019. godine*
- 177 Sofija Petković, Igor Bjelić, Marija Jović, Gordan Janjić, *Vrelo-Šarkamen: arheološka iskopavanja, prezentacija i promocija 2019. godine*
- 187 Vujadin Ivanišević, Katrin Vandered, Ivan Bugarski, *Caričin Grad - arheološka istraživanja u 2019. godini*
- 201 Marin Bugar, Ivan Bugarski, Uglješa Vojvodić, Milica Radišić, Nikola Lazarević, *Arheološka prospekcija donjeg toka Zapadne Morave u 2019. godini: rezultati iz kruševačkog kraja*

Analize arheološkog materijala

- 219 Nataša Miladinović-Radmilović, Dragana Vulović, Nemanja Marković, *Sirmijum - rezultati antropoloških projekata u 2018. i 2019. godini*

- 227 Nemanja Marković, Oliver Stevanović, Nataša Miladinović-Radmilović, *Protokol uzorkovanja sedimenata iz antropoloških i arheozooloških celina za analizu intestinalnih parazita*
- 235 Josip Šarić, *Evolucija kompozitne alatke na primeru nalaza sa Bubnja*
- 241 Angelina Raičković Savić, Ana Mitić, *Analiza keramičkog materijala iz objekata 24 i 25 sa lokaliteta Nad Klepačkom*
- 257 Radmila Zotović, *Herkulov kult na području Srbije - kratka crtica iz proučavanja kultura na tlu Srbije*
- 265 Igor Bjelić, *Zajednički elementi na palminim kapitelima sa lokaliteta Timakum Minus i Municipijum DD*

Projektne i drugi izveštaji

- 277 Slaviša Perić, *Projekat Arheologija Srbije: Kulturni identitet, integracioni faktori, tehnološki procesi i uloga centralnog Balkana u razvoju evropske praistorije*
- 301 Ivana Popović, *Projekat Romanizacija, urbanizacija i transformacija urbanih centara civilnog, vojnog i rezidencijalnog karaktera u rimskim provincijama na tlu Srbije*
- 313 Miomir Korać, *Projekat IRS – Viminacijum, rimski grad i legijski vojni logor – istraživanje materijalne i duhovne kulture, stanovništva, primenom najsavremenijih tehnologija daljinske detekcije, geofizike, GISa, digitalizacije i 3D vizualizacije*
- 327 Vujadin Ivanišević, *Projekat Procesu urbanizacije i razvoja srednjovekovnog društva*

- 343 | Emilija Nikolić, Bojan Popović, Dragana Antonović, Selena Vitezović, Vidan Dimić, *Zaštita rudarsko-geološkog nasleđa planine Rudnik: Uređenje prostora oko praistorijskog okna na arheološkom nalazištu Prljuša-Mali Šturac*
- 357 | Vesna Bikić, *Izložba Sofija i Beograd. Arheološki biseri: jubilej bugarsko-srpske saradnje u oblasti arheologije*
- 363 | Emilija Nikolić, Ilija Danković, Željko Jovanović, *Digitalne priče iz Viminacijuma: učešće na projektu Roman Heritage in the Balkans*
- 375 | Vesna Bikić, *Projekat Barokni Beograd - novo čitanje austrijskog nasleđa u strukturi grada*
- 385 | Milica Tapavički-Ilić, *Projekat COST ACTION 2018 - SEADDA, Saving European Archaeology from the Digital Dark Age*
- 389 | Sanja Nikić, *Izdavačka delatnost i Biblioteka Arheološkog instituta u 2019. godini*

Sofija Petković, Arheološki institut, Beograd
Igor Bjelić, Arheološki institut, Beograd
Marija Jović, Arheološki institut, Beograd
Gordan Janjić, Muzej Krajine, Negotin

VRELO – ŠARKAMEN: ARHEOLOŠKA ISKOPAVANJA,
PREZENTACIJA I PROMOCIJA 2019. GODINE

Prema planu arheoloških istraživanja na lokalitetu Vrelo–Šarkamen, u okviru projekta Arheološkog instituta, Beograd i Muzeja Krajine u Negotinu *Vrelo – Šarkamen, arheološka istraživanja, prezentacija i promocija*, nastavljena su sistematska zaštitna iskopavanja. Ova istraživanja su realizovana u periodu od 14. 07. do 11. 08. 2019. godine, u cilju prezentacije i promocije utvrđene tetrarhijske rezidencije na ovom lokalitetu, usmerene na sektor zapadne kapije, odnosno zapadnu kapiju sa pripadajućim kulama, južnom (kula 1) i severnom (kula 2).¹

S obzirom na to da su kule zapadne kapije istražene u prethodnim kampanjama iskopavanja (2016–2018), kao i unutrašnjost same kapije (2018), tokom 2019. godine istražen je deo zapadnog bedema od zapadne kapije do južne kule (kule 1) i prostor u unutrašnjosti utvrđenja duž zapadnog bedema, iza severne kule (kule 2), sve do kule 1 (sl. 1).

Na prostoru između zapadne kapije i južne kule zapadne kapije (kule 1), na pravcu zapadnog bedema, postavljena je sonda 8/19, pravca sever – jug, dimenzija 10,50 m x 7 m, da bi se istražio deo zapadnog bedema na tom prostoru i njegov spoj sa kulom 1.

Utvrđeno je da je zapadni bedem, čitavom dužinom između kula zapadne kapije, odnosno od severne kule (kule 2) do južne kule (kule 1) monumentalnih dimenzija, odnosno širine od 5,50 m. Bedem je očuvan u temeljnoj zoni i nadzemnom delu od 2–3 redova velikih blokova krečnjaka, a na nekim mestima i 1–2 libažnih redova opeka (očuvane visine od 0,75–0,95 m) (sl. 1).

Između spoljnog i unutrašnjeg lica bedema, izvedenih u tehnici *opus mixtum*, zid je ispunjen trpancem, koji se sastoji od lomljenog kamena, zalivenog krečnim betonom. Zanimljivo je da se u masi ispune vide tragovi vertikalnih drvenih oplata u koje je izlivan krečni beton sa lomljenim kamenom, koji se manifestuju paralelnim, horizontalnim fugama maltera (sl. 2).

Slika 1. Unutrašnje lice zapadnog bedema između zapadne kapije i kule 1, sa jugoistoka.

Slika 2. Kruna zapadnog bedema između zapadne kapije i kule 1, sa severoistoka

Spoj zapadnog bedema sa oktogonolnom kulom 1 je pod oštrim uglom, koji je ojačan velikim ugaonim blokovima krečnjaka, specijalno isklesanim za ojačanje ugla, na isti način kao što su izrađivani ugaoni blokovi na oktogonu kule. Takođe, spoljno lice zapadnog bedema izgrađeno je od velikih kamenih blokova, za razliku od unutrašnjeg lica (sl. 3).

Da bi se u celosti istražio niz prostorija duž unutrašnjeg lica zapadnog bedema, čije je postojanje konstatovano u prethodnoj kampanji iskopavanja, na postoru iza kule 2 i uz zapadni bedem sve do zapadne kapije otvorene su tri sonde. Sonde su postavljene u pravcu istok – zapad, i to, sonda 9/19, na mestu sonde 7/18, koja je proširena ka istoku, dimenzija 5,50 m x 5,50 m, sonda 10/19, severno od zapadne kapije, dimenzija 6 m x 6 m, i sonda 11/19, između prethodne dve sonde, dimenzija 6,50 m x 6 m.

U navedenim sondama, konstatovan je niz od tri prostorije, od severa ka jugu, prostorije 1–3. One su imale sledeće dimenzije: prostorija 1 – 4,60 m x 4,50 m, prostorija 2 – 4,50 m x 4,50 m i prostorija 3 – 5,40 m x 4,50 m (sl. 4 a–c).

U nekim delovima prostorija konstatovan je pod od krečnog maltera i ostaci popločanja od tegula. Zidovi su izgrađeni u tehnici *opus mixtum*, s tim da je zajednički, istočni zid prostorija širok 0,95 m, dok su pregradni zidovi široki 0,70–0,75 m. Zidovi su na unutrašnjim licima imali sokl, širok 0,15–0,20 m, tako da su u temeljnoj zoni bili široki oko 0,90 m. U temeljnoj zoni zidovi su bili izgrađeni od lomljenog kamena vezanog krečnim betonom (sl. 5–6).

S obzirom na to da u prostorijama nisu konstatovani drugi pokretni nalazi osim fragmentovanih i celih opeka, od kojih su neke krovne tegule, teško je govoriti o njihovoj funkciji. Moguće je da izgradnja ovih prostorija nije bila završena ili da nisu nikada korištene. S druge strane, postojanje krovnih tegula ukazuje da su možda imale krovni pokrivač, odnosno da su bile u funkciji. Treba napomenuti, da se iz prostorije 2 ulazilo u koridor ulaza u kulu 2, tako da je ona služila kao predvorje severne kule zapadne kapije, koja je imala sofisticiran sistem grejanja i vodovoda (što je konstatovano iskopavanjima 2016–2018. godine) (sl. 4 b, sl. 6).

Slika 3. Spoljašnje lice zapanog bedema između zapadne kapije i kule 1, sa severozapada.

Slika 4a. Prostorija 1 uz unutrašnje lice zapadnog bedema, sa istoka.

Slika 4b. Prostorija 2 ispred ulaza u kulu 2, sa istoka.

Slika 4c. Prostorija 3 uz unutrašnje lice zapadnog bedema, sa jugoistoka.

Slika 5. Prostorije 3, 2 i 1 duž unutrašnjeg lica zapadnog bedema severno od zapadne kapije, sa juga.

Zanimljivo je otkriće reda od tri ploče od krečnjaka, koji se od jugoistočnog spoljnog ugla prostorije 3 pružao u pravcu istoka, što moža ukazuje i na postojanje drugih objekata u unutrašnjosti utvrđenja. (sl. 4 a, sl. 5)

Slika 6. Prostorije 1, 2 i 3 duž unutrašnjeg lica zapadnog bedema severno od zapadne kapije, sa severa.

Na prostoru same zapadne kapije nije bilo prostorija u unutrašnjosti utvrđenja, što je i logično, ali je južno od kapije otkriven zid zidan u tehnici *opus mixtum* (sl. 7). Od ovog zida do zida predvorja ulaza u kulu 1 (prostorije 5) razdaljina je 5,40 m, tako da smo ovaj prostor označili kao prostorija 4, čije istraživanje tek predstoji (sl. 8).

Ipak, izuzetno je značajna činjenica da je duž zapadnog bedema, kao i duž južnog bedema, što je konstatovano ranijim istraživanjima (prostorije 1 – 4), postojao niz prostorija različite namene, što tlocrt rezidencije na lokalitetu Vrelo – Šarkamen, povezuje s jedne

Slika 7. Zid upravan na unutrašnje lice zapadnog bedema južno od zapadne kapije (severni zid prostorije 4), sa severoistoka.

Slika 8. Deo unutrašnjosti prostorije 4 uz unutrašnje lice zapadnog bedema, sa jugoistoka.

Slika 9. Deo severnog bedema u sondi 12, sa severozapada.

Slika 10. Deo severnog bedema u sondi 12, sa jugoistoka.

strane sa kasnoantičkim vila rustikama u Dalmaciji (Mogorjelo, Višići) (Busuladžić 2011, 149, T. 1 c–d) i Priobalnoj Dakiji (Kostol, Krivelj) (Jovanović 2004), a sa druge sa Dioklecijanovom palatom u Splitu (Marasović 1982, 17, 50), dok je koncepcija arhitektonskog

Slika 11. „Arheološko veče“, Muzej Hajduk Veljka (Todorčetov konak).

Slika 12. Arheološka ekipa i radnici, arheološka iskopavanja Vrelo – Šarkamen 2019. godine.

2,70 m, sa očuvanim spoljnim i unutrašnjim licem, između kojih je ispunjena od trpanca (lomljeni kamen zaliven krečnim betonom) (sl. 9–10).

sklopa Galerijeve utvrđene palate na Gamzigradu različita u odnosu na pomenute rezidencije (Чанак-Медић, Стојковић-Павелка 2010, 57–76, пл. V–VII). Ovo otvara dva problema, koji se odnose na dosadašnju interpretaciju hronologije i funkcije utvrđenog kompleksa na Vrelu. S jedne strane, šarkamensko utvrđenje u planu pokazuje sličnosti sa Dioklecijanovom palatom u Splitu, koja prethodi Galerijevoj utvrđenoj rezidenciji na Gamzigradu. S druge strane, uprkos monumentalnim kulama i moćnim bedemima, unutrašnjost fortifikacije na Šarkamenu je značajno manja od unutrašnjosti dve pomenute tetrarhijske rezidencije i, po dimenzijama, bliža je vilama rustikama u Dalmaciji i Priobalnoj Dakiji. Na raniju hronologiju tetrarhijskog kompleksa na Vrelu, posredno ukazuje i datovanje zlatnog nakita iz mauzoleja (Popović 2005, 72–74; Borić-Brešković 2005, 90).

Na prostoru sonde 2/1994, koja je upravna na pravac severnog bedema izvršena su reviziona iskopavanja, tako što je postavljena sonda 12/19, dimenzija 7 m x 4 m, u pravcu istok – zapad, a upravna na staru sondu iz 1994. godine.

Otkriven je severni bedem duž čitave sonde, očuvan u temeljnoj zoni i u nadzemnoj u visini od dva do tri tesanika, koji je širok

Severni bedem je, iako oštećen erozijom tla, bio završen, suprotno prethodnoj hipotezi, a oštećen je iskopavanjima u sondi 2/94 do temeljne stope. Bedem je zaštićen geotekstilom i peskom, a sonda 12/19 je zatrpana.

Pošto je prethodne godine posečena hrastova šuma u severoistočnom delu unutrašnjosti utvrđenja, bilo je moguće uočiti ostatke građevina na ovom prostoru. Ovo se manifestuje, kako velikom količinom krupnog šuta, tesanika i tegula, tako i konfiguracijom terena, koja ukazuje na postojanje zidova, od kojih su neki delimično vidljivi znad površine tla. To je veoma značajan podatak, koji ukazuje da su u unutrašnjosti utvrđenja rezidencije postojale još neke građevine osim niza prostorija duž bedema.

Što se tiče prezentacije nalazišta Vrelo–Šarkamen u 2019. godini, Zavod za zaštitu spomenika kulture Niš nastavio je konzervatorsko-restauratorske radove prema Projektu izrađenom 2017. godine. Završeni su u celosti radovi na objektima u jugoistočnom uglu utvrđenja, i započeti su na kuli 1 na sektoru zapadne kapije.

U Muzeju Krajine, u muzeju Hajduk-Veljka (Todorčetov konak), u okviru manifestacije „Negotinsko leto“ 15. 07. 2019. godine održano je „Arheološko veče“ u okviru koga je, pored izložbe posvećene eksperimentalnoj arheologiji i i filma o rimskom limesu na Dunavu na teritoriji Muzeja Krajine, održano predavanje o najnovijim istraživanjima na lokalitetu Vrelo – Šarkamen (2016 – 2018. godine) (sl. 11).

Bibliografija:

Borić-Brešković 2005 – B. Borić–Brešković, Golden Votive Plaques Impressed with the Obverse of Roman Tetrarchic Aurei, in: I. Popović (ed.) *Šarkamen (Eastern Serbia): A Tetrarchic Imperial Palace. The Memorial Complex*, Belgrade 2005, 83–94.

Busuladžić 2011 – A. Busuladžić, *Rimske vile u Bosni i Hercegovini (Roman Villas in Bosnia and Hercegovina)*, Sarajevo 2011.

Чанак-Медић, Стојковић-Павелка 2010 – М. Чанак-Медић, Б. Стојковић-Павелка, Архитектура и просторна структура царске палате, у: И. Поповић (ур.), *Felix Romuliana – Гамзиџраг*, Београд 2010, 49-106.

Jovanović 2004 – A. Jovanović, The Bor Area in Antiquity, in: S. Đurđekanić, M. Šuput (eds.), *The Bor Area in Prehistory, Antiquity and the Middle Ages*, Bor – Belgrade 2004, 165 – 229.

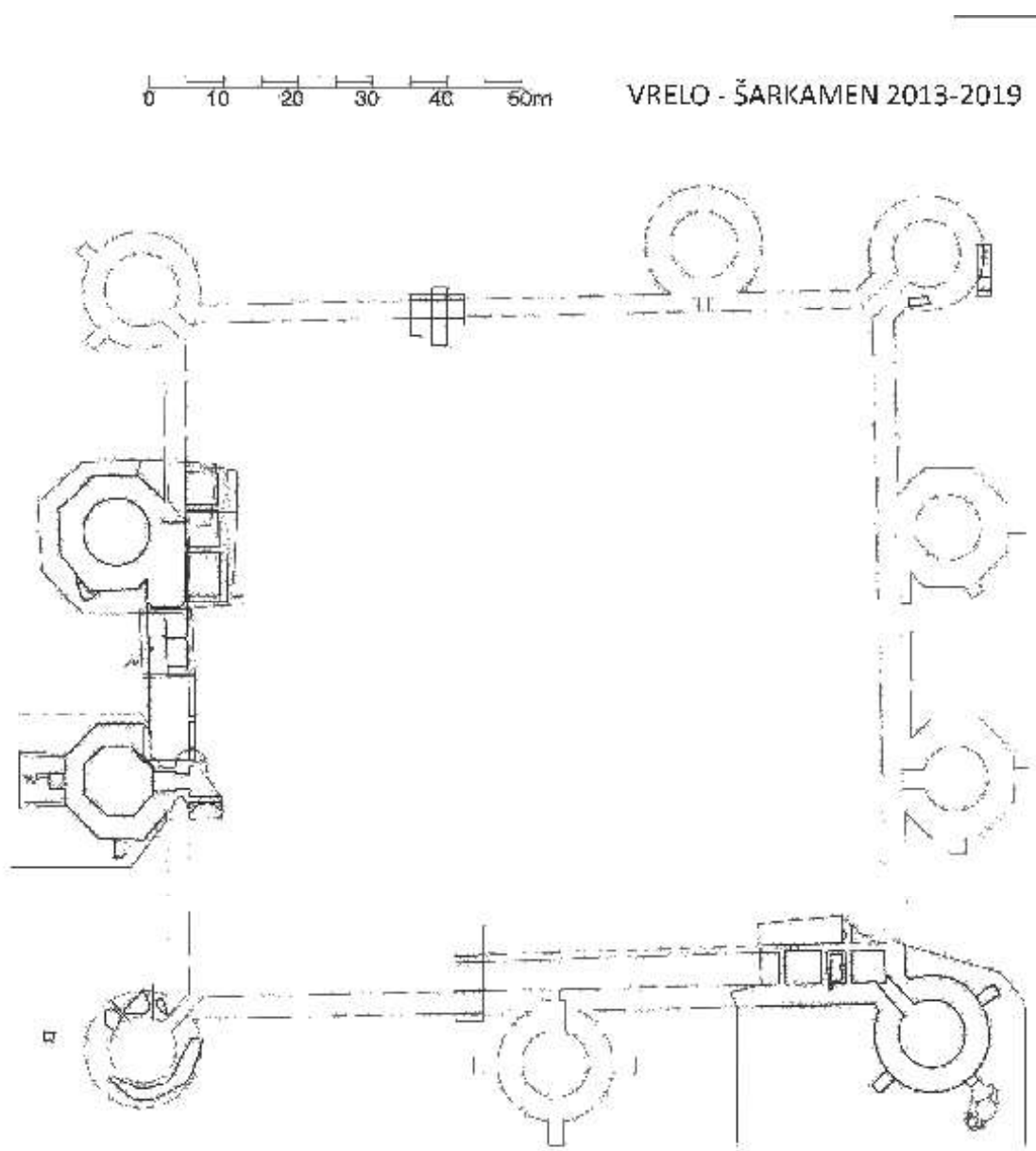
Marasović 1982 – T. Marasović, *Dioklecijanova palača. Graditeljsko naslijeđe Splita*, Beograd 1982.

Popović 2005 – I. Popović, The Find of the Crypt of Mausoleum: Golden Jewellery and

Votive Plaques, in: I. Popović (ed.), *Šarkamen (Eastern Serbia): A Tetrarchic Imperial Palace. The Memorial Complex*, Belgrade 2005, 59–82.

Napomene:

¹ Radilo se sa pet članova stručne ekipe u sastavu: dr Sofija Petković, rukovodilac istraživanja, Arheološki institut, Gordan Janjić, koordinator projekta, Muzej Krajine, Marija Jović, arheolog, Arheološki institut, dr Igor Bjelić, Arheološki institut, inž. Borisav Marković, geodeta, KU Negotin i sa 8-12 fizičkih radnika.

Plan 1. Vrelo – Šarkamen, situacioni plan istraživanja 2013-2019. godine.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

902/904:061.6(497.11)"2019"(082)(0.034.2)

902.2(497.11)"2019"(082)(0.034.2)

ARHEOLOGIJA u Srbiji [Elektronski izvor] : projekti Arheološkog instituta u 2019. godini / urednici Selena Vitezović, Milica Radišić, Đurđa Obradović. - Elektronsko izd. - Beograd : Arheološki institut, 2021 (Beograd : Arheološki institut). - 1 elektronski optički disk (CD-ROM) ; 12 cm

Systemski zahtevi: Nisu navedeni. - Nasl. sa naslovne strane dokumenta. - Tiraž 100. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija uz svaki rad.

ISBN 978-86-6439-061-3

а) Археолошки институт (Београд) -- Истраживања -- 2019 -- Зборници
б) Археолошка истраживања -- Србија -- 2019 -- Зборници

COBISS.SR-ID 57205769

